

Cyrille Offermans. *Wat er op het spel staat. Kunst en literatuur na 1945.*
Cossee.

Joost de Vries. *Vechtmemoires.* Prometheus

In *Wat er op het spel staat* maakt essayist en criticus Cyrille Offermans (1945) zich - niet voor het eerst - ernstig zorgen over de toestand van onze kunst en literatuur. Het geld regeert en overall moeten de kunsten onder het juk door van een economisch nuttigheidsdenken. Ondertussen wordt hun infrastructuur met juichend ressentiment door de overheid afgebroken. Ook de jeugd laat het afweten, als we Offermans mogen geloven. Men wil wel graag 'iets in de kunst' doen, maar heeft geen idee wat. Kunst roept bij de jongeren vooral een associatie op met geld en roem - ze hopen er aandacht mee te vangen. Dat is iets heel anders dan aandacht geven, of dan het aanleren van een discipline en werken in een traditie, in Offermans ogen onontbeerlijk voor de ware kunst.

Offermans toont zich in zijn nieuwe boek meer dan ooit een oude brombeer, wat niet wil zeggen dat zijn gemopper nergens op zou slaan. Maar geldt dat ook voor zijn klacht over de jongeren? De waarheid zit vaak in de details, dus laten we die klacht eens in concreto controleren. Bijvoorbeeld door *Vechtmemoires* erbij te pakken, de eerste essaybundel van de jonge schrijver Joost de Vries (1983), tevens actief als criticus voor *De Groene* - een blad waarin ook Offermans het nodige heeft gepubliceerd. Ze zijn dus een beetje familie van elkaar. Heeft oudoom gelijk met wat hij - impliciet - te berde brengt over zijn achterneefje?

Eén verschil tussen beiden springt meteen in het oog. Offermans moet niets hebben van de commerciële massacultuur, hij neemt niet eens meer de moeite om die te bestrijden. De Vries daarentegen schrijft met evenveel smaak over literaire romans als over commerciële tv-series. De stukken over *Jackass*, *Girls*, *The walking dead* of hoe ze allemaal mogen heten behoren niet tot de beste van de bundel, tenzij men het verschil tussen zombies (mannelijk) en vampieren (vrouwelijk) opwindend vindt, maar het is duidelijk dat het veelbesproken onderscheid tussen hoge en lage cultuur voor De Vries geen betekenis meer heeft. Wel houdt hij er een notie van 'literatuur' op na, die kennelijk iets meer behelst dan enkel vermaak, maar wat precies dat blijft tamelijk vaag.

Offermans beklagt zich ergens over het 'conformisme van de literaire kritiek, waarvoor buitenlandse literatuur in de loop der jaren steeds meer beperkt bleef tot het Angelsaksisch taalgebied'. Of dat helemaal waar is, laat ik nu in het midden, maar De Vries voldoet geheel en al aan het profiel. Afgezien van een paar Nederlandse collega's komen al zijn literaire referenties uit Amerika of Engeland. Geen Duitser, Fransman of Italiaan te bekennen - *so much for Europe*. Leve het Nederlandse onderwijsbeleid, dat de buitenlandse talenkennis in ons land met succes heeft gereduceerd tot enkel het Engels.

Wat zeur ik eigenlijk over het gemopper van Offermans. Heeft hij niet gewoon gelijk? Daar begint het haast op te lijken. De Vries belichaamt als jongere inderdaad veel van de dingen die Offermans een gruwel zijn. Hoe serieus kunnen kunst en literatuur dan nog zijn voor hem? Dat laatste blijkt echter mee te vallen.

De Vries komt Offermans op diverse punten tegemoet. In zijn beide romans deed hij zich kennen als een ironische, stilistisch lenige, tegen het postmodernisme aanleunende schrijver - nu keert hij zich opeens *tegen* de ironie! Ironie ziet hij niet zozeer als een relativering van absolute waarheden, maar als een middel om alles op veilige afstand te houden en nooit ergens helemaal in op te gaan. Zo doe je jezelf tekort, vindt De Vries, bij wie een hevig verlangen naar echtheid blijkt te leven, naar betrokkenheid, naar gemeenschap - ook in de zin van 'betekenisvolle seks'.

Op zeker moment schrijft hij: 'Waarom wil je je niet bezighouden met dingen en mensen waar je echt om geeft, die je *fully* interesseren, met alle risico's van dien...' Weliswaar wordt hij prompt bekropen door een 'intens gevoel van ongemak', want hij vindt zichzelf klinken als zijn 'eigen grootvader'. Maar even klonk hij bijna als Offermans, en dat is opnieuw zo wanneer hij verderop David Foster Wallace samenvat en schrijft 'dat wat echt belangrijk is zich niet altijd als vanzelfsprekend openbaart, dat het tijd en energie kost en waarschijnlijk geen instant bevrediging oplevert'. Offermans zou dit de 'eerbiedwaardige, eeuwenoude atelier- en oefentraditie' hebben genoemd.

Bij De Vries resulteert de onvrede met de ironie in een kritiek op schrijvende leeftijdgenoten, die volgens hem zijn blijven steken in gratuite distantie en narcisme. Dezelfde onvrede ligt ten grondslag aan zijn afrekening met Arnon Grunberg, bij wie de personages ten achter zouden zijn gebleven bij de toegenomen morele ambities. Omdat Grunberg er maar niet in slaagt zijn eigen personages serieus te nemen, blijft de moraal van zijn romans in de lucht hangen. Daar zit wat in, al zou je ook kunnen zeggen dat Grunbergs moralisme altijd nog minder groot is dan zijn absurdisme. Aan absurdisme heb je inderdaad niets, als je de wereld wilt verbeteren. Maar is het voor de literatuur een belemmering? Dat ligt er maar aan wat je van literatuur verlangt. Bij De Vries krijg je de indruk dat literatuur toch op z'n minst een soort steun in het leven zou moeten zijn, in plaats van een ironische vluchtstrook om het leven uit de weg te gaan.

Zijn boek heet terecht *Vechtmemoires* - de titel slaat minder op de kritiek waarop hij anderen trakteert, dan op het gevecht dat hij met zichzelf moet leveren. Ironie is De Vries namelijk ook in dit boek allerminst vreemd, getuige zijn halfserieuze aandacht voor mooie kleren en merken (dat krijg je met een 'dandy' als grootvader), getuige zijn nostalgie naar het Victoriaanse Engeland, en getuige ook zijn politiek incorrecte grap over Nelson Mandela. Kijk, daar zul je de van elke ironie gespeende Offermans nu nooit op betrappen.

Bij hem vinden we wel een uitgesproken opvatting van kunst en literatuur - dezelfde die hij al sinds jaar en dag verkondigt. Offermans houdt niet van revolutie, noch van extremisme of elitaire onbegrijpelijkheid, maar wèl van experimentele literatuur, van aandacht voor het nabije en lokale, en hij heeft alle waardering voor traditie en vakmanschap. Ook komt Musils 'mogelijkheidszin' weer eens voorbij. De overkoepelende notie blijkt nu te zijn: *generositeit*, geïnspireerd door een uitspraak ('De creatieve mens wil zich uiteten, hij wil geven, uitdelen') van zijn held Lucebert. Ware kunst doet een beroep op de 'hoogste intellectuele en creatieve vermogens' van het publiek. En draagt dan ook de mogelijkheid in zich van

verandering, want 'elke reële verandering begint met een fictieve', meent Offermans, die een cultuur van generositeit beschouwt als het enige alternatief voor 'onze doorgeslagen consumentencultuur'.

Van generositeit is alleen niet veel te merken, zodra Offermans als een literaire moralist het kaf van het koren gaat scheiden. In dit boek krijgen tot vervelens toe de 'historische avant-garde' (vooral de futuristen en de surrealisten) en de 'Grote Drie' (Hermans, Reve, Mulisch) ervan langs - het is enkel 'infantilisme' (avant-garde) en achterdocht, rancune, elitarisme (Grote Drie). Keer op keer hamert Offermans op hetzelfde aambeeld, zodat al gauw het vermoeden ontwaakt dat deze agressie de wankelende basis van zijn oppositie moet verhullen. Want zelfs Offermans kan niet ontkennen dat de avant-garde van beslissende invloed is geweest op Lucebert, Breytenbach, Vogelaar (over wie hij trouwens een intrigerend, liefdevol essay schrijft), Bernlef en wie hij nog meer waardeert als 'genereuze' schrijvers. Het krijgt onwillekeurig iets van een sektestrijd, evenals zijn uitputtende afrekening met Sybren Polets 'Ander Proza', ook al speelt alles zich voornamelijk af in zijn eigen hoofd.

Ergerlijk daarbij is vooral dat Offermans over zijn *bad guys* nergens iets meer te melden heeft dan gemeenplaatsen: Breton was doctrinair, Marinetti verheerlijkte de oorlog en hield niet van geschiedenis, Mulisch is altijd een zeventienjarige ijdeltuit gebleven etc. Ondanks alle afkeer houden de Grote Drie hem kennelijk zozeer bezig, dat hij zelf met een nieuw drietal komt aanzetten: Stefan Hertmans, Erwin Mortier en David van Reybrouck. Op een paar uitzonderingen na blijkt Offermans in *Wat er op het spel staat* uitsluitend dode (c.q. stokoude) Nederlanders te appreciëren, of - zie zijn nieuwe 'Grote Drie' - Vlamingen. Daarmee wil ik niets ten nadele van de Vlamingen zeggen, maar curieus is het wel.

De Vries schrijft tenminste nog met bewondering (en aandacht) over Oek de Jong en Tommy Wieringa. En zijn kritiek op Grunberg en op zijn schrijvende leeftijdsgenoten heeft niets van de onverholene minachting waarmee Offermans zijn tegenstanders overlaadt. Dat laatste tekent de moralist. Voor wat hij bestrijdt, weet hij geen serieuze belangstelling op te brengen, zo overtuigd is hij van zijn eigen gelijk. De mopperaar verandert in een drammerige gelijkhebber - iets wat hier nog eens wordt versterkt door de vele herhalingen en overlappingsen; dit boek had minstens een derde korter kunnen zijn, zonder iets substantieels te verliezen.

Daarmee vergeleken zijn de humor en, jawel, de ironie van De Vries een verademing. Moralisme houdt in dat je niet genoeg hebt aan je eigen voor- en afkeuren, je wilt ze ook nog dwingend voorschrijven aan anderen. Ironie die daar tegenin gaat blijft altijd nodig, zou ik De Vries willen zeggen, als ik ook even de moralist mag uithangen. Het eigen oordeel verhardt niet tot intolerantie of zelfs haat tegen alles wat ervan afwijkt, doordat de ironie je in het oor fluistert dat je de dingen ook anders zou kunnen bezien. De kunst is het nu juist om die openheid te bewaren en tegelijk - in soevereine *Alleingang* - je eigen opvattingen en ideeën trouw te blijven.

(NRC Handelsblad, 31-10-2014)